

Ing. arh. Blažo Misita-Katušić

Plemićeva kuća u Tvrđi

U Stanivukovićevoj — prije Kolhoferovoj — ulici u osječkoj Tvrđi, a preko puta franjevačke crkve, u nizu jednoličnih fasada vidno se ističe stara katnica na broj 5, koja svojom kićenom baroknom ornamentikom privlači poglede prolaznika.

Kuća potječe iz polovine 18. stoljeća, a tko ju je izgradio i bio njen prvi vlasnik, dosada se nije moglo ustanoviti. Zbog svoje skladne i bogate arhitektonske obrade ona je dala pobude i našem uvaženom slikaru Jovanu Gojkoviću, da je ovjekovječi u svojoj mapi »Stari Osijek«. A povodom izlaženja pomenute Gojkovićeve mape 1936. god. piše A. E. Brlić u Hrvatskom Listu članak pod naslovom »Plemićeva kuća« i zalaže se za čuvanje osječkih starina.¹ Pisac u tom članku iznosi i povjesne događaje, povezane s tom kućom, i navodi, da je u toj kući bila prva osječka građanska ljekarna. Ljekarnik je bio Georg Friedrich Eulenschenker S. C. M. Pharm. Camp. Iz te ljekarne sačuvan je brončani mužar, težak 270 i 1/2 funte sa natpisom i oznakom godine 1728.²

O Plemićevoj kući pisao je i osječki ljekarnik Franjo Helfrich, navodeći, da je najstarija građanska ljekarna u Osijeku bila baš u toj kući.³ Dokazi za ove tvrdnje postoje donekle i na samoj kući. U prizemlju lijevo ispod prozorskog parapeta sačuvala se do danas uzidana kamenita stepenica, a sa strane u zidu uzidana željezna petlja od bivše vratnice. Očito da su tu bila ulazna vrata u lokal (ljekarnu). Osim toga ispod stepeništa, koje vodi na kat postoji i danas jedna mala prostorija, tamna i neposredno uz prednju prostoriju vezana, a služila je po pričanju kao laboratorij za kuhanje i pripremu lijekova.

Prema gruntovnici ovu je kuću 1917. godine kupila Marija udova Donegani iz Đakova. Njen muž Vatroslav Donegani — rodom Riječanin — bio je vajar i graditelj na gradnji katedrale u Đakovu. Donegani je u to vrijeme bio priznat umjetnik, radio je u Italiji i u Rusiji, pa ga je biskup Štrosmajer iz Rima doveo u Đakovo, da popuni broj probranih majstora i umjetnika za gradnju projektirane katedrale.

Donegani je vodio nadzor izgradnje, a kao vajar modelirao je većinu skulptorskih radova u crkvi, za oltarske patrone. Dr. Ivan Rogić u svome povjesnom osvrtu »Katedrala u Đakovu« navodi, da je između ostalih, najbolje Doneganijevo djelo, besprijeborne umjetničke vrijed-

nosti, kip Marije na desnom oltaru poprečne lađe. Kažu, da mu je za ovu skulpturu, kao model poslužila njegova tada mlada žena Marija rođ. Galovac, rođaka samog biskupa.

Kako se vidi, Donegani se je u Đakovu priženio, srodio se s našim narodom, narod ga je zavolio i imenovao ga počasnim građaninom grada Đakova, gdje je i umro 1899. god. i sahranjen u grobnici obitelji Donegani. Od njegovih direktnih potomaka danas su živi sinovi Josip i Hugo, te kćerka Zlata udova Plemić, pa je po njoj i ova kuća poznata kao »Plemićeva kuća«.

Analiza zgrade.

Kuća je ugrađena i gotovo kvadratičnog tlocrta, osim klozeta, koji je po koncepciji onoga vremena dodat zgradi sa dvorišne strane. U isti se prizemno ulazi iz dvorišta, a u katu je vezan sa podestom stepeništa za kat.

Zgrada je u prizemlju simetrično podijeljena srednjim hodnikom, koji od ulaza vodi ravno kroz kuću u dvorište. Na lijevoj strani se nalazi jedna ulična prostorija, a iza nje uzidane, debele hrastove stepenice, široke 1,45 m vode na kat. S desne strane hodnika je velika prednja prostorija, produžena iza masivno zidanog luka u alkoven. Iz ove prostorije ulazi se u manju dvorišnu prostoriju, koja završava vratima na dvorište (slika 1).

Na katu su četiri prostorije i to dvije veće na ulicu (blagovaona i salon) i dvije manje sa dvorišta, kao nuzprostorije. Međukatna konstrukcija iznad prizemlja je masivan svod od opeke, a nad katom drvena tavanica. Na plafonu u blagovaonici sačuvani su još gipsani barokni ukrasi.

Ispod cijele zgrade je podrum u koji se ulazi širokim hrastovim stepenicama iz dvorišta (danas gotovo nestale). Podrumska vrata su od kovanog željeza, dvokrilna, uokvirena lijepo oklesanim kamenim dovratnikom.

Krov je dvovodan, nejednakih ploha. Ulična strana je kraća i strmija sa ozidanim krovnim prozorom u sredini. Krovna konstrukcija je izdignuta nad tavanicu za oko 70 cm i leži na grednom roštilju, koji je postavljen na nadozid. Ovo je tipično za sve zgrade u Tvrdi iz onoga vremena. Vezne grede nisu kontinualne, nego sastavljene od dijelova i na sastavcima podzidane. Vezači su manjkavi, a pojedini rogovi, naročito s dvorišne strane pojedinačno poduprti kosnicima (slika 3).

Tlocrtna dispozicija, primjena konstrukcija kao i sama izvedba odaju karakteristike profanog graditeljstva iz 18. stoljeća. Težnja za opoštanjem gospodstva, posvetila je pažnju oblikovanju onoga što se vidi i što treba da reprezentira bogatstvo. Stoga je i fasada ove građanske kuće naročito bogato oblikovana, te svojom kompozicijom oblika i ukrasa vidno odudara od ostalih susjednih, skromnih fasada, iako su iz istog vremenskog razdoblja.

Pročelje zgrade horizontalno je podijeljeno u dva različito oblikovana dijela. Donji prizemni dio fasade, zbog izražene rustike — koja je zapravo karakterističan element renesanse — djeluje masivno i zbijeno. Ulazna vrata, dvokrilna uokvirena su lijepo klesanim kamenim okvirom,

iznad kojega je utisnut kameni cvjetni ornament. Sam ulaz — po pravilima baroka — naglašen je posebnom arhitekturom postranih pilastera, koji na svojim glavicama nose plošno oblikovani arhivolt, presječen za glavnim kamenom. Sa obje strane su u rustiku simetrično uklopljena po dva prozora.

Nasuprot donjem dijelu, koji naglašava čvrstinu i masivnost, gornji dio fasade posebno je bogato ornamentiran i djeluje svečano i reprezentativno. Ova naročita obrada kata, kao najznačajnijeg dijela kompozicije je karakteristična osebina baroka, i međukatni kordonski vijenac, iako odvaja donji dio fasade od gornjeg, ne razbija skladnost cjeline, nego ih harmonično povezuje (slika 2).

Otvori u katu postavljeni su aksijalno iznad otvora prizemlja, ali su prozori u katu po dimenzijama veći, uokvireni u polja sa bogatom i plastičnom ornamentikom. Svaki od prozora počiva na profiliranom podnožju, koje je postavljeno na vijenac. Oko prozora su postavljeni okviri, izrađeni plošno u žbuci. Okvir u gornjem dijelu prelazi u geometrijski oblikovan sustav, a iznad ovoga završava se kompozicija snažnom plastikom nadprozornika. Svaki prozor obrađen je posebno u raznim ukrasnim motivima, pa ipak svi zajedno djeluju vrlo skladno (slika 4).

Srednji prozor iznad ulaza ukrašen je bogatije od ostalih. Njegovi okviri istaknuti kao risalit čine sa risalitom donjeg dijela i zabatnim krovnim prozorom markantnu središnju osovinu zgrade i podižu je u visinu. Plastika nadprozorskog ornamenta, postepeno prelazi u igru vitica i zavoja i pomalo dodiruje područje rokoka (slika 5).

Zgrada se završava profiliranim glavnim vijencem. U sredini se iz profila izdvaja korpasto zasveden timpanon, koji na svom luku nosi zabat krovnog prozora.

Cijela zgrada je horizontalno i vertikalno funkcionalno podijeljena prema potrebi i namjeni. Fasada je središnjim risalitom elegantno povišena i djeluje skladno estetski i vedro.

Današnje stanje zgrade.

Nažalost današnje stanje ove nekada lijepe i interesantne zgrade je zapušteno, što pokazuje i fotografija, snimljena 1958. god. (slika 6). Zgrada je podijeljena u stanove i naseljena, ali ni vlasnici, a ni korisnici zgrade nemaju dovoljno financijskih sredstava, da zgradu dovedu u prvobitno stanje, a onda da je redovito održavaju u ispravnom stanju. Godine 1953. na intervenciju konzervatora dao je Konzervatorski zavod u Zagrebu 100.000 dinara, da se popravi krov na zgradi, što je i učinjeno, i tako donekle zaustavljeno daljnje propadanje objekta.

Žljebovi i otpadne cijevi bili su u tolikoj mjeri dotrajali, da je kišnica curila po zidovima. Na zauzimanje konzervatora dala je »Mursa« društvo prijatelja starina u Osijeku svotu od 20.886 dinara za izmjenu žljebova i cijevi.

Da bi se sačuvala ova interesantna barokna građanska kuća u Tvrdi, bilo bi potrebno što skorije izvršiti temeljitu restauraciju zgrade i renovirati fasadu, dok su na njoj još vidljivi originalni ornamenti i dok u Osijeku još ima poneki stari zidar-fasader, vješt takovim radovima.

¹ A. E. Brlić: Plemićeva kuća. Hrvatski List od 31. I. 1939.

² A. E. Brlić: Zbirka povjesnih natpisa grada Osijeka, str. 8.

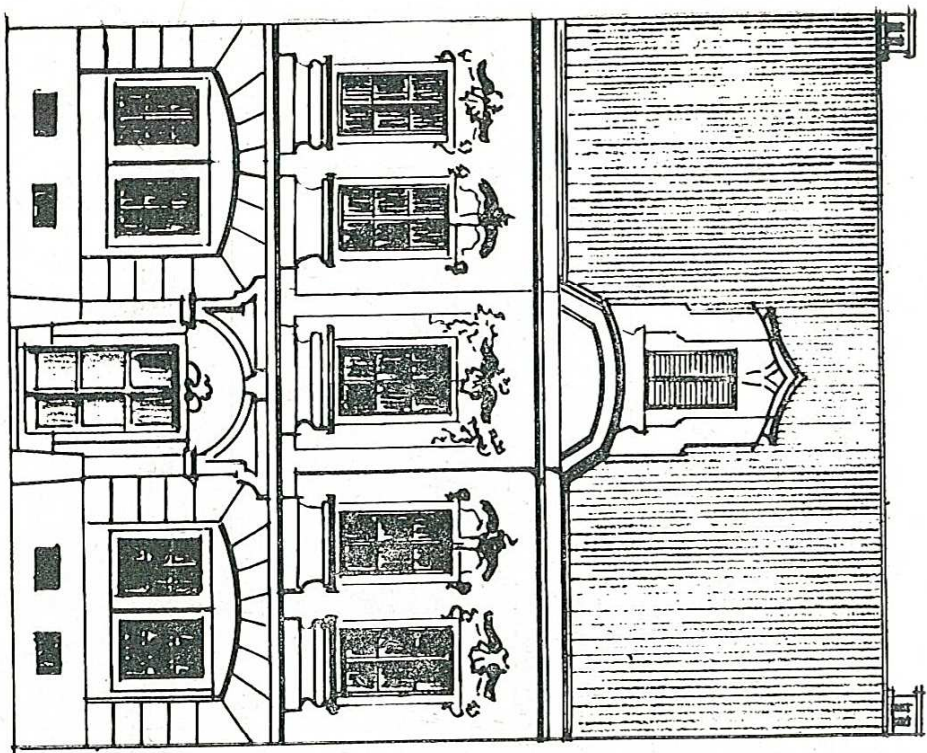
³ Franjo Helfrich: Najstarija ljekarna u Osijeku, Farmaceutski Glasnik br. 7—8 iz 1955. str. 355.

⁴ Dr. Ivan Rogić: Katedrala u Đakovu, 1932. god. str. 87.

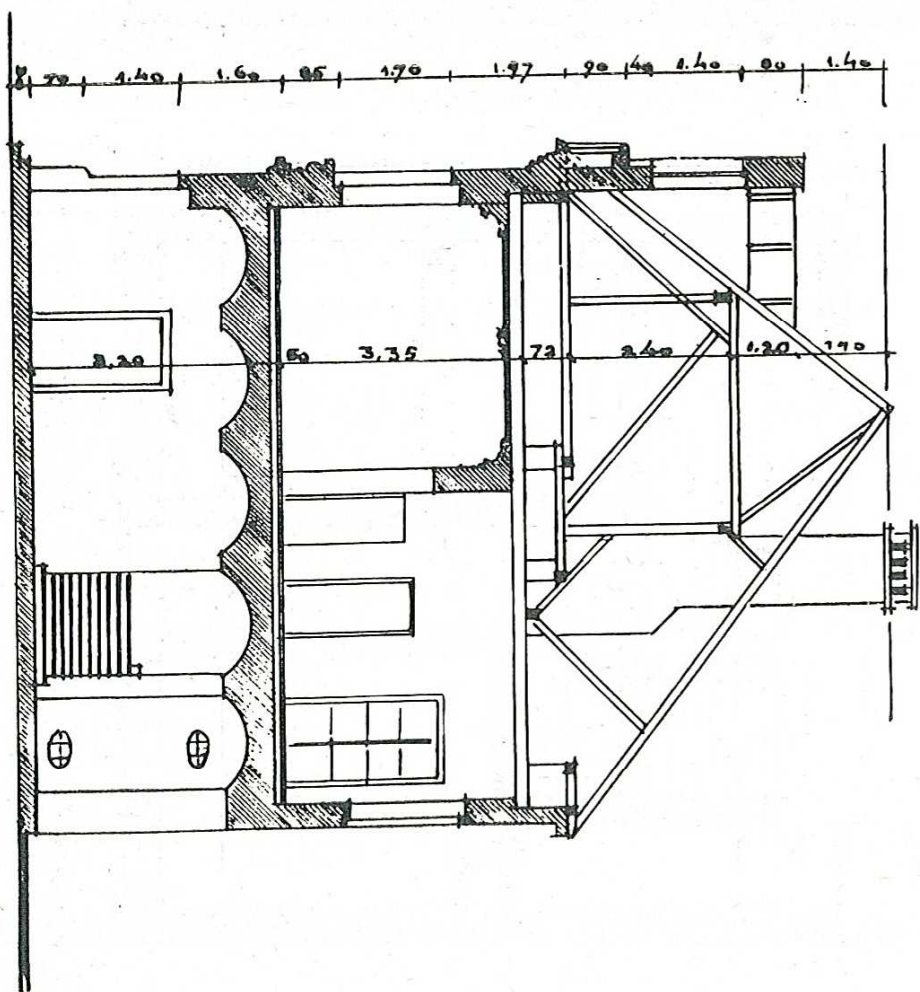
EIN HAUS IM BAROCKSTIL

In der ehemaligen Festung von Osijek besteht noch heute ein interessantes bürgerliches Wohnhaus im Barockstil aus dem 18. Jahrhundert, welches sich mit seiner reich geschmückten Fassade, in der Reihe der einfachen Nebenhäuser aus demselben Zeitalter, wesentlich hervorhebt.

In dieser Darstellung gibt der Autor, vom Standpunkte der Denkmalpflege aus, die technische und architektonische Analyse des Objektes, unter Vorlage der Pläne und Details der Ornamente der Fassade.

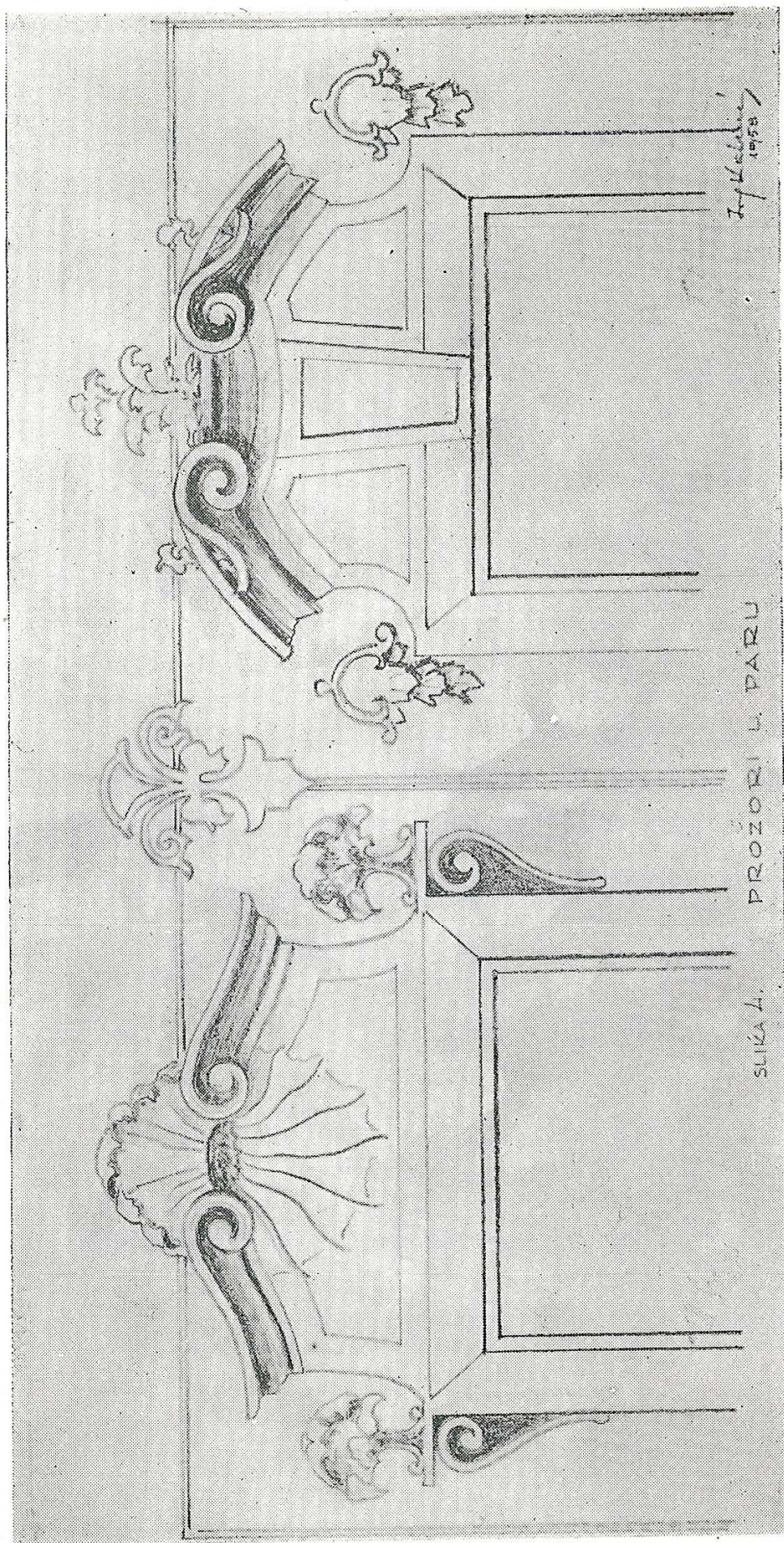

SLIKA 2 PROJEKCIJE

SLIKA 3. PRESJEK

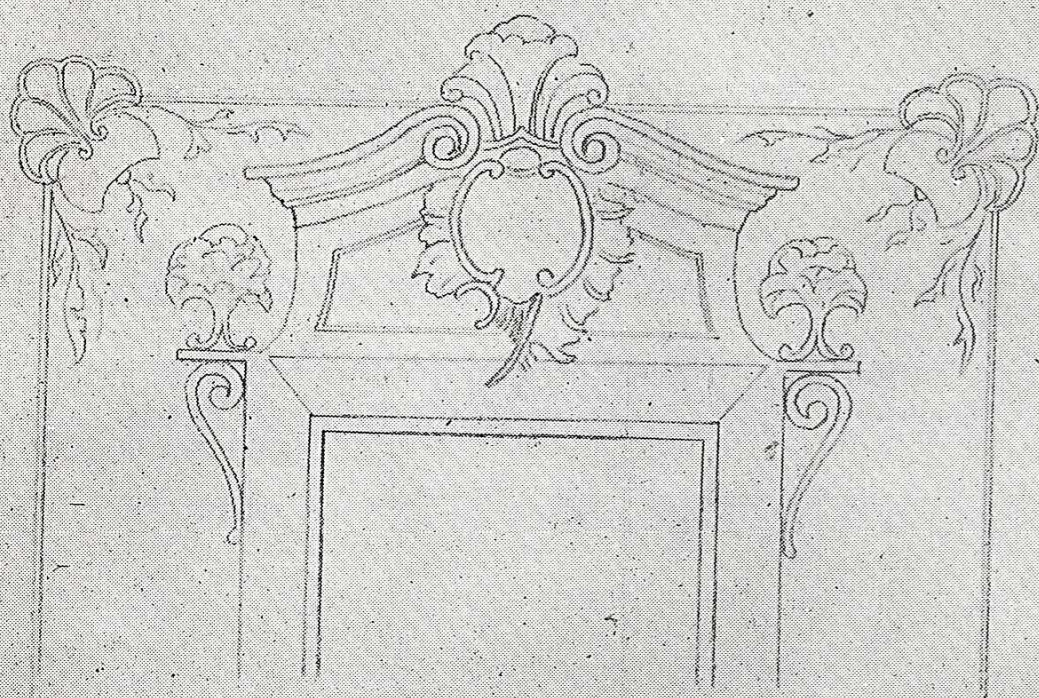
by Kalamir
1900

PROZORI I. PARU

SLIKA 1.

1958

SLIKA 5. UKRASI SREDNJEG PROZORA

J. Kadavny
1958

Slika 6